

Розірвання договору про постачання електроенергії у зв'язку з форс-мажором: чи є напад рф такою обставиною?

До редакції Радника надходить чимало звернень замовників з однорідними запитаннями, що стосуються розірвання договору про постачання електроенергії, зокрема у зв'язку з форс-мажорними обставинами. Що робити замовникам, що опинилися в такій ситуації? Отже, розбираємося.

Нормативно-правове регулювання: ЗУ «Про ринок електричної енергії» (далі — Закон про ринок), Правила роздрібного ринку електричної енергії, затверджені постановою НКРЕКП № 312 від 14.03.2018 (далі — ПРРЕЕ), ЗУ «Про публічні закупівлі» (далі — Закон про закупівлі), Цивільний кодекс України (далі — ЦКУ), Господарський кодекс України (далі — ГКУ), Закон України «Про торгово-промислові палати в Україні» (далі — Закон про ТПП), Регламент засвідчення Торгово-промисловою палатою України та регіональними торгово-промисловими палатами форс-мажорних обставин (обставин непереборної сили), затверджений [рішенням Президії Торгово-промислової палати України від 18.12.2014 № 44\(5\)](#) (далі — Регламент), постанова Кабінету Міністрів України від 28.02.2022 № 169 «Деякі питання здійснення оборонних та публічних закупівель товарів, робіт і послуг в умовах воєнного стану» (далі — Постанова № 169).

Розірвання договору про постачання електричної енергії у зв'язку із форс-мажорними обставинами (обставинами непереборної сили), а саме військовою агресією російської федерації проти України, правові підстави, наслідки та дії Сторін такого договору

Указом Президента України від 24.02.2022 № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» (зі змінами, внесеними Указом Президента України від 14.03.2022 № 133/2022) введений в Україні воєнний стан із 05 години 30 хвилин 24.02.2022 та [продовжено по 22.08.2022](#) включно.

Торгово-промислова палата України (ТПП України) [листом від 28.02.2022 № 2024/02.0-7.1](#) засвідчила форс-мажорні обставини (обставини непереборної сили), зокрема військовою агресією російської федерації проти України, та підтвердила, що зазначені обставини з 24.02.2022 до їх офіційного закінчення є надзвичайними, невідворотними та об'єктивними обставинами для суб'єктів господарської діяльності та / або фізичних осіб по договору.

Згідно з інформацією із офіційного сайту ТПП України (ucsi.org.ua), ТПП України ухвалила

рішення спростити процедуру засвідчення форс-мажорних обставин (обставин непереборної сили): не обов'язково звертатись до ТПП України та уповноважених нею регіональних ТПП для посвідчення форс-мажору та підготовки документів у період введеного воєнного стану. Запропоновано за потреби засвідчення форс-мажорних обставин (обставин непереборної сили) роздрукувати загальний офіційний лист ТПП України щодо засвідчення форс-мажорних обставин та посилатись на нього.

Звичайно, виникає запитання: чи буде направлення роздрукованого листа ТПП України від 28.02.2022 з пропозицією розірвати договір про постачання електричної енергії достатньою правовою підставою для його розірвання?

Статтею 56 Закону про ринок, пунктом 3.1.1 ПРРЕЕ визначено, **що постачання електричної енергії споживачам** здійснюється електропостачальниками, які отримали відповідну ліцензію, **за договором постачання електричної енергії споживачу (далі — договір)**. Примірний договір про постачання електричної енергії є додатком № 5 до ПРРЕЕ.

Враховуючи, що замовником були проведені відкриті торги, керуючись положеннями статті 22 Закону про закупівлі, проєкт договору про постачання електричної енергії був додатком до тендерної документації закупівлі. Як правило, замовники під час підготовки проєкту договору використовують примірну форму договору, яка є додатком № 5 до ПРРЕЕ, тому для аналізу положень договору досить логічним буде використати згадану примірну форму такого договору.

Ба більше! На цьому порталі є [орієнтовний перелік примірних договорів](#) у розділі «Зразки документів».

Звертаємо увагу: у разі ініціювання розірвання договору про постачання електричної енергії у зв'язку із форс-мажорними обставинами (обставинами непереборної сили), а саме військовою агресією російської федерації проти України, сторонам потрібно керуватися як нормами чинного законодавства, **так і умовами договору / договору про закупівлю, який укладений між замовником (споживачем) та постачальником електричної енергії.**

Аналізуючи умови примірної форми договору та умови договорів декількох постачальників електричної енергії, які розміщені на офіційних сайтах, вбачається, що такі договори містять як окремі положення, які регулюють порядок засвідчення форс-мажорних обставин, так і окремі положення, якими визначені підстави припинення (розірвання) умов договору про постачання електричної енергії.

Що ж визначено умовами договору та який порядок передбачений щодо засвідчення форс-мажорних обставин? Дивіться Рисунок.

12. Форс-мажорні обставини

12.1. Сторони звільняються від відповідальності за часткове або повне невиконання зобов'язань за цим Договором, якщо це невиконання є наслідком непереборної сили (форс-мажорних обставин).

12.2. Під форс-мажорними обставинами розуміють надзвичайні та невідворотні обставини, що об'єктивно унеможливають виконання зобов'язань, передбачених умовами цього Договору.

12.3. Строк виконання зобов'язань за цим Договором відкладається на строк дії форс-мажорних обставин.

12.4. Сторони зобов'язані негайно повідомити про форс-мажорні обставини та протягом чотирнадцяти днів з дня їх виникнення надати підтверджуючі документи щодо їх настання відповідно до законодавства.

12.5. Виникнення форс-мажорних обставин не є підставою для відмови Споживача від сплати Постачальнику за електричну енергію, яка була надана до їх виникнення.

Рисунок

Факт: в обов'язковому порядку потрібно проаналізувати умови укладеного між сторонами договору, у рамках якого надаються пропозиції про розірвання договору та з яких підстав.

У нашому випадку підставою розірвання договору є форс-мажорні обставини (обставини непереборної сили), що приводять до повного невиконання зобов'язань за договором.

Положеннями примірної форми договору визначено, що під форс-мажорними обставинами розуміють **надзвичайні та невідворотні обставини, що об'єктивно унеможливають виконання зобов'язань**, передбачених умовами договору. Строк виконання зобов'язань за договором **відкладається на строк дії форс-мажорних обставин**. Сторони зобов'язані **негайно повідомити про форс-мажорні обставини та протягом чотирнадцяти днів з дня їх виникнення надати підтвердні документи щодо їх настання відповідно до законодавства**.

Тобто умови договору передбачають повідомлення про форс-мажорні обставини протягом визначеного строку з дня їх виникнення з наданням підтвердного документа щодо їх настання відповідно до законодавства.

Національним законодавством визначений порядок засвідчення форс-мажорних обставин (обставин непереборної сили), а саме Законом про ТПП та, більш деталізовано, у розділі 6 Регламенту. Відповідно до частини 1 статті 14¹ Закону про ТПП засвідчення форс-мажорних обставин (обставин непереборної сили) здійснюється сертифікатом про такі обставини.

За умовами пункту 6.2 Регламенту форс-мажорні обставини (обставини непереборної сили) засвідчуються за заявою зацікавленої особи щодо кожного окремого договору, контракту, угоди тощо, а також податкових та інших зобов'язань / обов'язків, виконання яких настало згідно з законодавчим чи іншим нормативним актом або може настати

найближчим часом і виконання яких стало неможливим через наявність зазначених обставин.

Згідно з пунктом 6.12 Регламенту в сертифікаті про форс-мажорні обставини (обставини непереборної сили) вказуються дані заявника, сторони за договором (контрактом, угодою тощо), дата його укладення, зобов'язання, що за ним настало чи настане найближчим часом для виконання, його обсяг, термін виконання, місце, час, **період настання форс-мажорних обставин (обставин непереборної сили), які унеможливили його виконання, докази настання таких обставин.**

Увага! Повернемося до [листа ТПП України від 28.02.2022 № 2024/02.0-7.1](#) та проаналізуємо положення Закону про ТПП та Регламенту із встановленими правилами засвідчення форс-мажорних обставин (обставин непереборної сили), які містяться в Регламенті. Основний акцент — це документ, що засвідчує форс-мажорні обставини, а саме:

листом визначено, що форс-мажорні обставини засвідчує сам **лист**, який виданий на підставі статей 14 та 14¹ Закону про ТПП. Водночас нормами зазначених статей не визначений правовий статус листа ТПП;

Законом про ТПП та Регламентом зазначено, що форс-мажорні обставини (обставини непереборної сили) засвідчуються виключно **сертифікатом**.

Варто також зацентувати, що лист ТПП України від 28.02.2022 не містить:

заявника як сторони по договору, у якої виникли обставини непереборної сили;

ідентифікації договору, виконання якого стало неможливим через наявність зазначених обставин;

дослідження наявності причинно-наслідкового зв'язку між військовою агресією російської федерації проти України та неможливістю виконання конкретного зобов'язання за договором;

належного суб'єкта засвідчення форс-мажорних обставин (обставин непереборної сили) — регіональної ТПП чи ТПП України.

Висновок: наданий з метою підтвердження форс-мажорних обставин (обставин непереборної сили) у випадку невиконання або неналежного виконання господарського зобов'язання (договору) через військову агресію російської федерації проти України загальний офіційний лист ТПП України від 28.02.2022 № 2024/02.0-7.1 не містить необхідних ідентифікаційних відомостей. Також можна поставити під сумнів те, чи

вважати його як документ, що визначений законодавством.

Що ж показує судова практика?

Судова практика такої категорії спорів є сталою щодо необхідності попереднього встановлення загальних умов відповідальності: протиправної поведінки, збитків (шкоди), причинного зв'язку між протиправною поведінкою та збитками (шкодою) і наявністю вини особи, яка заподіяла збитки (шкоду). За відсутності хоча б одного з цих елементів відповідальність у вигляді відшкодування збитків не настає (постанови Верховного Суду № 910/2018/17 від 04.04.2018, № 904/982/19 від 24.02.2021).

Окрім того, у постановках Верховного Суду встановлено, що:

засвідчення дії непереборної сили шляхом видачі сертифіката про форс-мажорні обставини покладено на Торгово-промислову палату України та уповноважені нею регіональні торгово-промислові палати (тобто посилання на статтю 14¹ Закону про ТПП);

форс-мажорні обставини не мають преюдиційного характеру і в разі їх виникнення сторона, яка посилається на них як на підставу неможливості виконання зобов'язання, повинна не тільки довести наявність таких обставин, **але й те, що ці обставини були форс-мажорними саме для цього конкретного випадку виконання господарського зобов'язання;**

доведення наявності непереборної сили покладається на особу, яка порушила зобов'язання. Саме вона має подавати відповідні докази в разі виникнення спору.

Розуміючи ситуацію, яка склалася, питання звільнення сторони від часткового виконання або невиконання зобов'язань по договору / договору про закупівлю через агресію російської федерації проти України дуже непросте.

Тому **можна сміло рекомендувати замовникам у рамках виконання умов договору / договору про закупівлю з метою належного підтвердження форс-мажорних обставин вимагати від постачальників:**

повідомлення про настання форс-мажорних обставин (обставин непереборної сили) у строки, визначені умовами договору;

все ж таки звернутися до ТПП України або відповідної регіональної ТПП для засвідчення форс-мажорних обставин або ж обставин непереборної сили відповідно до Регламенту;

повідомити про зобов'язання постачальника виконати умови договору / договору про закупівлю в строки, визначені умовами договору / договору про закупівлю;

завжди читати умови, що зафіксовані підписами (і печатками у разі використання) сторін в укладеному договорі / договорі про закупівлю.

Відповідно до статті 617 ЦКУ та статті 216 ГКУ вбачається, що існування форс-мажорних обставин або ж обставин непереборної сили звільняє боржника лише **від відповідальності за невиконання або неналежне виконання зобов'язання, а не від обов'язку його виконання після усунення вказаних обставин.**

Щодо розірвання договору з підстав наявності форс-мажорних обставин (обставин непереборної сили), зміни істотних обставин

Для розкриття цього питання повернемося до умов [примірного договору про постачання електричної енергії споживачеві](#) (див. Витяг).

Витяг

13. Строк дії Договору та інші умови

...

13.2. Постачальник має повідомити про зміну будь-яких умов Договору Споживача не пізніше, ніж за 20 днів до їх застосування з урахуванням інформації про право Споживача розірвати Договір. Постачальник зобов'язаний повідомити Споживача в порядку, встановленому законом, про будь-яке збільшення ціни і про право припинити дію договору без сплати будь-яких штрафних санкцій чи іншої фінансової компенсації Постачальнику, якщо Споживач не приймає нові умови.

13.3. За умови дострокового розірвання Договору за ініціативою Споживача, Споживач зобов'язаний сплатити Постачальнику передбачені обраною Споживачем комерційною пропозицією штрафні санкції чи іншу фінансову компенсацію за дострокове припинення Договору.

13.4. Якщо інше не передбачено обраною Споживачем комерційною пропозицією, Постачальник має право розірвати цей Договір достроково, повідомивши Споживача про це за 20 днів до очікуваної дати розірвання, у випадках якщо:

1) споживач прострочив оплату за постачання електричної енергії згідно з Договором у розмірі більшому ніж вартість електричної енергії, спожитої протягом двох попередніх місяців, за умови, що Постачальник здійснив попередження Споживачу про можливе розірвання цього Договору;

2) споживач іншим чином суттєво порушив умови цього Договору, і не вжив заходів щодо усунення такого порушення в строк, що становить 5 робочих днів.

13.5. Дія цього Договору також припиняється в таких випадках:

закінчення строку, призупинення дії ліцензії з провадження господарської діяльності з постачання електричної енергії Постачальником або її анулювання;

банкрутства або припинення господарської діяльності Постачальником;

у разі зміни власника об'єкта Споживача та отримання від нового власника (користувача) або оператора системи розподілу документального підтвердження щодо укладення договору про надання послуг з розподілу електричної енергії з новим власником (користувачем) – у частині постачання;

у разі зміни Постачальника – у частині постачання;

у разі неприйняття Споживачем своєчасно запропонованих (за 20 днів до введення в дію) Постачальником змін до Договору, що викликані змінами регульованих складових ціни (тарифу на послуги з передачі та/або розподілу електричної енергії) та/або змінами в нормативно-правових актах щодо формування цієї ціни або щодо умов постачання електричної енергії.

...

Із умов примірною договору вбачається, що:

примірним договором визначені випадки, у яких виникає право постачальника розірвати договір (як одностороння відмова від договору), та умови припинення дії такого договору;

жодна із умов не передбачає права постачальника на розірвання або припинення договору у зв'язку із настанням форс-мажорних обставин (обставин непереборної сили).

Звичайно, можна допустити ситуацію, коли внаслідок форс-мажору постачальник не спроможний виконати зобов'язання навіть у майбутньому. У такому випадку в договорі **має бути передбачено певний строк, у межах якого стороні надається відстрочка виконання зобов'язання через дію форс-мажорних обставин**, після спливу якого договір може бути розірваний за ініціативою однієї зі сторін.

У типовій формі договору таких умов немає, а тому і право постачальника розірвати договір з підстав виникнення форс-мажорних обставин також відсутнє.

Із аналізу судової практики можна дійти висновку, що одні суди допускають посилання на істотну зміну обставин як на підставу для розірвання договору, інші — вважають, що істотна зміна обставин є абсолютно відмінним поняттям, ніж форс-мажор, а тому застосування цієї підстави не допускається.

Варто зазначити, що не всі ситуації, на які посилаються постачальники, можна вважати форс-мажорними, але через оголошений воєнний стан виконання договору / договору про закупівлю хоч і можливе, але не вигідне для самого постачальника.

Тому можливий такий варіант для розірвання договору — у зв'язку з підставами, визначеними статтею 652 ЦКУ, а саме *істотною зміною обставин*, яку у разі чого потрібно буде довести в судовому порядку та довести одночасно наявність таких умов:

у момент укладення договору сторони виходили з того, що така зміна обставин не настане;

зміна обставин зумовлена причинами, які зацікавлена сторона не могла усунути після їх виникнення при всій турботливості та обачності, які від неї вимагалися;

виконання договору / договору про закупівлю порушило б співвідношення майнових інтересів сторін і позбавило б зацікавлену сторону того, на що вона розраховувала при укладенні договору / договору про закупівлю;

із суті договору або звичаїв ділового обороту не впливає, що ризик зміни обставин

несе заінтересована сторона.

Якщо хоча б одна із зазначених умов відсутня чи недоведена, суд може відмовити в задоволенні позову про розірвання чи зміну договору / договору про закупівлю.

Слід пам'ятати: перед зверненням до суду постачальник має направити письмове повідомлення замовнику як споживачу з пропозицією розірвати договір / договір про закупівлю та дочекатися відповіді у строки, визначені частиною 3 статті 188 ГКУ, — це 20 днів з моменту отримання, враховуючи час поштового обігу кореспонденції, якщо інше не встановлено таким договором. Якщо протягом вказаного строку відповідь не отримана постачальником електричної енергії, лише тоді останній може звернутися до суду.

При цьому в суді потрібно буде довести факт направлення пропозиції про розірвання договору / договору про закупівлю, а також умови, які свідчать про «істотну» зміну обставин.

Загальні висновки

Засвідчення форс-мажорних обставин (обставин непереборної сили) підтверджується сертифікатом (або іншим документом, який допущений сторонами до умов договору / договору про закупівлю) та в порядку, визначеному умовами договору / договору про закупівлю та нормами чинного законодавства.

Розірвання договору про постачання електричної енергії споживачу з підстав форс-мажорних обставин, а саме у зв'язку з істотною зміною обставин, можливе лише за умови добровільної згоди сторін щодо розірвання договору / договору про закупівлю або в судовому порядку з підстав, визначених статтею 652 ЦКУ.

Приймаючи рішення щодо внесення змін та / або розірвання договору / договору про закупівлю, ретельно читайте та керуйтеся умовами укладеного договору / договору про закупівлю.

Окремо, звертаємо увагу замовників, що у разі розірвання договору про постачання електричної енергії з попереднім постачальником та укладання договору з новим постачальником такі зміни з точки зору ПРПЕ є **зміною постачальника електричної енергії**. Порядок зміни постачальника визначений главою 6.1. ПРПЕ, в тому замовникам при укладанні договору / договору про закупівлю з новим постачальником потрібно врахувати вимоги даної глави, детальний порядок зміни постачальника було описано в статті [«Зміна електропостачальника. Враховуємо Правила роздрібного ринку»](#).

Читайте на порталі RADNUK.COM.UA корисні статті [«Надання універсальної послуги ПУП згідно з наказом № 148 від 13.04.2022: що змінилося для замовників?»](#) і [«Дефолтний](#)

статус постачальника електричної енергії: де перевірити?». У разі потреби завантажуйте:

Приклад технічної специфікації для закупівлі електричної енергії (спрощена закупівля);

Тендерна документація (електроенергія)

Додаток № 1 до тендерної документації (електрична енергія)

Додаток № 2 до тендерної документації (електрична енергія)